

Förord 8

TIDENS TECKEN 11

Bönderna och feodalismen 13

Jordbrukets teknik 16

JORDBRUKETS TILLVÄXT 1000-1350 19

Källorna till kunskap 19

Konst 19

Skriftliga källor 21

Lagar 22

Odlingsexpansionen 25

Expansionens omfattning och styrka 25

Orsaker till nyodlingen 29

Gården 31

Gårdens hus 31

Husens funktioner 34

Åker och äng 36

Odlingsväxter och husdjur 38

Åkerbruk och agrarteknik 42

Den järnskodda spaden 43

Skoveln, hackan och hävstången 45

Spadbruk 45

Diken 47

Röja, svedja och bränna 50

Årdret och plogen - till typologins lov 51

Den längre billen 53

Skåne - hjulplog och hjulårder 56

Västsverige - plog och årder 57

Östra och norra Sverige - högorder och högplog 59

Sådd och harvning 60

Trädan och trädans bearbetning 62

Ogräs 63

Gödsel och näringsbalans 64

Slätter och skörd 65

Lien 66

Räfsan 69

Skäran 70

Torka hö och säd 72

Inkörning av hö och säd 74

Slagan och tröskningen 74

Kvarnar 77

Boskapsskötsel 79

I fähus och stall 79

Betesmark 81

Hägnader 82

[Hinderdon 85](#)

[Hot mot boskapen 85](#)

[Djurens sjukdomar 87](#)

[Små kreatur 88](#)

[Fjäderfän 90](#)

[Bin 91](#)

[Samhällsomvandlingen 92](#)

[Släkt och familj 93](#)

[Mäns och kvinnors arbete 95](#)

[Träldom 95](#)

[Landboväsen 97](#)

[Jordägande 98](#)

[Huvudgård och bondgård 100](#)

[Byalaget 100](#)

[Skatter 103](#)

[Adeln 105](#)

[Bed och arbeta 106](#)

[Klostrens roll 107](#)

AGRARKRIS OCH BONDERESNINGAR 1350-1500 111

[Den stora döden 111](#)

[Digerdöden i Europa 112](#)

[Råttor, loppor och pest 114](#)

[Pest i Norden 116](#)

[Pestens omedelbara följder 118](#)

[Kris före pesten? 118](#)

[Agrarkris 119](#)

[Ödeläggelsens omfattning 120](#)

[Öar av expansion 124](#)

[Godsstrukturen förändras 125](#)

[Driften läggs om 128](#)

[Förändrade arbetsmetoder 131](#)

[Herdar och vallhjon 132](#)

[Kornas storlek 136](#)

[Smör 137](#)

[Den öde gården 142](#)

[Överskottets fördelning 144](#)

[Sjunkande ränta 1350-1430 144](#)

[Feodal motreaktion 1360-1430 146](#)

[Från stigande till sjunkande skatter 150](#)

[Avrad, skatt och ödeläggelse 151](#)

[Förändrat levnadssätt 152](#)

[Vinnare och förlorare bland överheten 152](#)

[Böndernas levnadsstandard 153](#)

[Kroppslängd 156](#)

[Masskonsumtionens första tid 158](#)
[Bygghälsa 159](#)
[Fest och karneval 162](#)
[En folkligare kultur 163](#)
[Giftermålsåldern 166](#)

[Att förstå en nedåtgående spiral 169](#)

[De sociala striderna före 1434 173](#)
[Tionde 174](#)
[Skatt 175](#)
[Kampen om naturresurserna 176](#)
[Landbornas tillstånd 177](#)
[En fogdes klagan 177](#)
[Kampen om husröta 179](#)
[Resningen 180](#)

[Engelbrektsupproret 181](#)
[Före upproret 181](#)
[Upprorets inledning 184](#)
[Olika grupperns krav 185](#)
[Upprorets organisering 188](#)
[Böndernas beväpning 190](#)
[Upprorets fortsättning och avslutning 191](#)

[Böndernas nya ställning 193](#)
[Bråket i Skånings-Åsaka 193](#)
[Hundra år av frihetskrig 194](#)
[Bonderesningarnas tid i Europa 195](#)
[Nya krav och positioner 197](#)
[Landsbygdens organisering 199](#)

[De sista stora resningarna 200](#)

STATEN OCH BÖNDERNS 1500-1700 203

[Resenärerna 203](#)

[En flod av skriftliga källor 206](#)
[Räkenskapernas natur 207](#)
[Domböckerna och jordbruket 208](#)

[Den förstatligade feodalismen 210](#)
[Statsapparaten 211](#)
[Den nya adeln 214](#)
[Prästerskapet 215](#)
[Gustav Vasa 216](#)

Europa från expansion till stagnation 219

1500-talets expansion 219

Krisen under 1600-talet 220

Mängden människor 221

Staten och nyodlarna 223

En nyodlares första år 224

Finnarna 226

Samerna 227

Unga soldater 228

Hushållen och krigsekonomin 229

Moralen och befolkningsökningen 231

Livsmedelsproduktionen 233

Den totala spannmålsproduktionen 234

Avkastningens storlek 235

Säd och bröd 237

Övriga odlingsväxter 241

Inrikeshandeln och spannmålsregioner 242

Utrikeshandeln och stormaktsambitioner 243

Spannmålspriser 244

Mat och dryck 245

Boskapsstocken 246

Smör 252

Kött 254

Oxdrifter 255

Får, getter och svin 258

Mat och befolkning 258

Tre byar och ett säteri 261

Fiskebönder utanför Stockholm 261

Den norrländska älvdalsbyn 264

Västgötaby 264

Upplandsbyn som blev ett säteri 267

Hushållsböcker 271

Årets gång 275

Den hämmade agrarrevolutionen 277

Billen av järn 278

Den vingade billen 279

Jordbearbetning 279

Den fastsatta billen 280

Plogens fortsatta spridning 280

Det östgötska undantaget 283

Intensifierad ärjning 284

Järnharven och järntjugan 285

Välten och sladden 287

Förbättrad dikning 287

Gödsling 289

[Odlingssystem 290](#)
[Redskap för nyodling och lindbrott 291](#)
[Förenklat svedjebruk 292](#)
[Ängsröjningen 294](#)
[Fäbodan 294](#)
[Andra tekniska nyheter 295](#)
[1500-talets begränsade agrartechniska omvandling 295](#)
[I centrum o periferi 297](#)
[1600-talets motsägelsefyllda utveckling 298](#)

[Sekundärproduktion 299](#)
[Skogen nyttjas 300](#)
[Järn och koppar 301](#)
[Tjära och pottaska 303](#)
[Övrig icke-agrar produktion 304](#)

[Tidens knapphet 305](#)

[Bondkvinnor 309](#)
[Kvinnoarbete 309](#)
[Barnarbete 314](#)
[Kvinnans ställning 314](#)
[Häxor och mjölklyckan 316](#)

[Ordspråk från 1300- till 1600-tal 318](#)
[Om kvinnor 319](#)
[Om adel och bönder 320](#)
[Likt och olikt 321](#)

[Skatt och ränta 323](#)
[Frälsebönder och skattebönder 326](#)
[Dagsverken till jordbruk och slottsbygge 327](#)
[Räntetrycket och bonden 328](#)
[Obetalda räntor, vräkta bönder 331](#)
[Ödeläggelse 332](#)

[Jordägande 334](#)
[Säterier 335](#)
[Den stora reduktionen 338](#)
[Statens kontroll av gårdsbruket 339](#)

[Böndernas kamp 340](#)
[Stora bonderesningar i Europa 340](#)
[Våld nerifrån och uppifrån 344](#)
[Bondeståndet i riksdagen 346](#)
[Stridsfrågor 347](#)
[Framgångar i det lilla 348](#)
[Motstånd i Skåneland 350](#)
[Länsmannens dagbok 352](#)
[Slutstriden för svenska stormakten 354](#)

[Bönderna i litteraturen 355](#)

[MAT OCH MAKT 359](#)

[Den ojämna expansionen 360](#)

[Expansionsfaser 361](#)

[Kriserna 361](#)

[Dynamikens kontinuitet 363](#)

[Litteratur 364](#)

[Litteraturlista 376](#)

[Citat 388](#)

[Illustrationer 390](#)

[Sakregister 398](#)